

ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА Г. С. СКОВОРОДИ І СЬОГОДЕННЯ

Виноградська В. Г.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. Бадєєва Л. І.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

У тезах авторка розглядає філософію Григорія Сковороди. Не зважаючи на те, що поет дуже відрізнявся від своїх сучасників, його ідеологія актуальна сьогодні як ніколи.

Ключові слова: Григорій Сковорода, філософська спадщина, сьогодні, щастя, «споріднена» праця.

Людина-«індіго», студент-хіпстер, вчитель-змінотворець, новатор, мандрівник... Він завжди виділявся, зневажав високі титули та посади. За переказами, він зверхньо і самовпевнено відповів імператриці Катерині II, коли та запитала, чому він їй не вклонився: «Не бажав я тебе бачити, ти сама захотіла на мене подивитися. А як же ти мене роздивишся, якщо я перед тобою удвоє зігнуся?» Мова йде про великого філософа XVIII-го сторіччя Григорія Савича Сковороду.

Основа філософської системи Сковороди полягає в існуванні «двох натур» і «трьох світів». Розшифровка існування «двох натур» впливає безпосередньо з трактату «Про Бога»: «...Весь світ складається з двох натур:

- одна – видима. Видима натура зветься твар;
- друга – невидима. Невидима – Бог. ... у стародавніх [людей] Бог звався «розум всесвітній».

Йому в них були різні імена: натура, буття речей, вічність, час, доля, необхідність, фортуна та ін. А в християн найвідоміші йому імена такі: дух, Господь, цар, отець, розум, істина. ... Що ж до видимої природи, то їй також не одне ім'я, наприклад: речовина чи матерія, земля, плоть, тінь та ін. ...».

Філософ мав своє унікальне уявлення про Бога, яке йшло всупереч церковному, що дотримується біблійної легенди про створення світу Богом протягом шести днів. В ідеології Г. Сковороди Всевишній завжди йде поряд з матерією. Таке розуміння Бога, що ототожнюється з природою, отримало в філософії назву пантеїзму. Сам термін «пантеїзм» уперше ввів ірландський філософ Джон Толанд, хоч такі міркування поширював ще нідерландський філософ Бенедикт Спіноза.

Повернемося до системи Г. Сковороди та розберемо поняття «трьох світів», кожен з яких також володіє двома натурами – видимою та невидимою.

Першим і головним світом у Григорія Савича є весь Всесвіт – макрокосм. Він включає в себе все народжене в цьому великому світі, складеному з паралельних незліченних світів. У цьому світі немає ні початку, ні кінця - він вічний і безмежний. Другим з «трьох світів» є мікркосм – світ людини. Щоб зрозуміти концепцію, звернемося до трактату під назвою «Симфонія, названа книга АСХАНЬ, про пізнання самого себе». Вустами одного з дійових осіб –

«Друга» – Сковородою ставиться питання з подальшою на нього відповіддю: «А що ж таке людина? Що б воно не було: чи діло, чи дія, чи слово – все те марнота, якщо воно не отримало свого здійснення в самій людині. ...вся оця різновиду плоть, уся незмірна незліченність і видимість сходиться в людині і пожирається в людині». У людині є тілесне і духовне, тлінне і вічне, але істинним у ній є невидиме, а тілесне є лише тінню цього невидимого. Найбільш важливим, глибоким у людини є її емоційно-вольове начало – «серце». Із нього випливає все: і думка, і стремління, і почуття. Вся моральність повинна теж бути звернена на «серце». Звідси і вимога: «пізнай себе», «поглянь у себе».

Згідно з представленнями Сковороди, все, що здійснюється в світі – макрокосмі, знаходить своє завершення в людині – мікрокосмі. З позицій вчення Сковороди можливості пізнання світу людиною нічим не обмежені. Прагнення людини до пізнання ототожнюється з прагненням людини до Бога без посередників, бо Богом є сама природа, а людина – її витвір, – пізнаючи Бога – пізнає самого себе. У цьому значенні Сковорода заперечує агностицизм – вчення про непізнаваність світу.

Дуже тонким моментом в теорії пізнання Сковороди є той факт, що він не зв'язує множення людиною своїх пізнань із зростанням матеріальних потреб, задовільнення яких розуміється як досягнення людського щастя. Швидше навпаки: чим краще людина пізнає саму себе і оточуючий її світ, тим розумніше і скромніше повинні бути її потреби.

Третім в системі є так званий символічний світ, що ототожнюється Сковородою з Біблією. Існування двох натур - зовнішньої і внутрішньої – також приписується Біблії. Сковорода вважає, що в представлені в Біблії легенди закладено таємниче значення, корисне і повчальне знання, не зважаючи на те, що це фантазія, обман, фальсифікація, небилиці, брехня. Збагнення внутрішньої натури поет зв'язує з пізнанням краси. Він приймає внутрішню натуру за істинне джерело краси, зважаючи, що зовнішня форма – явище випадкове.

Застосовуючи філософію двох натур і трьох світів до людини, Сковорода робить висновок, що людині, задля здійснення прекрасних вчинків і відчуття щастя, необхідно погодити свою поведінку і образ життя зі своїми природними схильностями.

У філософському вченні Сковороди не тільки сама сильна й яскрава, але і сама важлива для сучасності є теза про щастя людини і людства загалом. Щастя людини не зв'язується з все більш повнішим задовільненням її потреб.

Для Григорія Савича воно має більш глибоке коріння. Суть щастя він зв'язує з образом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вислів Сократа: «...Інший живе для того, щоб їсти, а я – їм для того, щоб жити. ...» – яким Сковорода відкриває свій трактат під назвою «Ікона Алкивіадська». У такий спосіб філософ нібито захищає людську «природу» від зведення її до споживання і користі. Сам він обрав такий образ життя, який з його слів допомагав йому «не жити краще», а «бути краще». Прагнення «бути

краще» асоціювалося з поняттям «чистої совісті»: «краще годину чесно жити, чим поганить цілий день».

Розкриваючи саму суть «чесного життя» та «чистої совісті» Сковорода посилається на трудову діяльність. Для нього праця – не борг, не обов’язок, не примушення (за сьогоднішнім переконанням суспільства), а, навпаки, вільний вибор людини, який повинен виконуватися за покликом серця. Насолода та почуття щастя виникає через процес, незважаючи на результат. Такій праці Сковорода дає визначення «споріднена».

Найглибша думка, на яку можна спиратися при розв’язанні сучасних проблем людства – щастя людини полягає в праці, адже саме вона зробила з мавпи людину. Сковорода називає «неспоріднену» працю джерелом деградації людини, з якої впливає деградація й цілого людського суспільства.

Таким чином, проектуючи ідеологію Сковороди на сучасність, приходимо до висновку, що сьогоднішня екологічна криза є свідченням того, що людство ще не пізнало повною мірою своїх природних здібностей і в основному займається «неспорідненою» працею. Це не дає змоги перейти на перспективну траєкторію розвитку.

Заняття «спорідненою» працею накладає відбиток і на образ життя людини. Біографи Сковороди, наприклад, стверджують, що письменник Лев Толстой любив Сковороду саме за те, що його образ життя гармоніював з його вченням. Сам же Толстой страждав від дисгармонії між власним вченням і безсиллям порвати з життям, не відповідним його ідеалам.

Світова громадськість зараз визнає, що щастя і мир на планеті залежать в більшій мірі не від того, що люди вміють робити, а від того, на що направлена їх діяльність. Незважаючи на те, що тема «спорідненої» праці отримала розвиток в українській літературі, вона все ще чекає свого збагнення.

Значення філософської спадщини Г. С. Сковороди в тому, що на неї можна спиратися в наш непростий час, коли людина накликає на себе небезпеку результатами своєї ж праці, коли при збільшенні числа храмів зберігається зростання злочинності, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцільним (якщо вона не пов’язана з накопиченням капіталу) і незахищеним.

Література

1. Сковорода Г.С. Твори: у 2 т. Київ: АТ «Обереги», 1994. Т. 1. 527 с.
2. Сковорода Г.С. Твори: у 2 т. Київ: АТ «Обереги», 1994. Т. 2. 479 с.
3. Радугин А.А. Філософія. Курс лекцій. Москва: Владос, 1995. 304 с.
4. Чижевський Д.І. Філософія Г. С. Сковороди. Варшава: Праці Українського Наукового Інституту, 1934. Т. 24. 233 с.